
Recenzje

*Mirosława Capiga**

Małgorzata Iwanicz-Drozdowska (red.):
Zarządzanie ryzykiem bankowym
Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012

Ryzyko bankowe to temat dominujący w bankowości, co jest w pełni uzasadnione, biorąc pod uwagę, że banki to najbardziej znane instytucje rynku finansowego, których stabilność i bezpieczeństwo odgrywa ważną rolę dla stabilności i bezpieczeństwa systemu finansowego i całej gospodarki. Banki to instytucje, których działalność operacyjna opiera się na środkach pieniężnych gromadzonych od klientów, a więc bezpieczeństwo tych środków ma kluczowe znaczenie dla każdego ich właściciela. Zarówno stabilność, jak i bezpieczeństwo są nierozdzielnie związane z ryzykiem, które towarzyszy każdej działalności, w tym działalności bankowej. W kontekście powyższych przesłanek szczególnego znaczenia nabiera umiejętne, a przede wszystkim skuteczne zarządzanie ryzykiem bankowym, które znalazło swoje ustawowe uregulowanie.

W Ustawie Prawo bankowe określono, że w banku funkcjonuje system zarządzania, stanowiący zbiór zasad i mechanizmów odnoszących się do procesów decyzyjnych, zachodzących w banku oraz do oceny jego działalności, w ramach którego wyróżniono system zarządzania ryzykiem i system kontroli wewnętrznej¹. Zadaniem systemu zarządzania ryzykiem jest identyfikacja, pomiar lub szacowanie oraz monitorowanie ryzyka występującego w działalności banku, służące zapewnieniu prawidłowości procesu wyznaczania i realizacji szczegółowych celów prowadzonej

* Dr hab. Mirosława Capiga jest profesorem Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, pracownikiem Katedry Bankowości i Rynków Finansowych.

¹ Art. 9. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo Bankowe. Dz. U. 2002 r. Nr 72, poz. 665 z późn. zm.

przez bank działalności². Identyfikacja, pomiar (lub szacowanie) i monitorowanie, ujmowane jako etapy zarządzania ryzykiem bankowym, stały się przedmiotem rozważań Autorów prezentowanej publikacji. Książka *Zarządzanie ryzykiem bankowym* jest publikacją zbiorową, składa się z dziewięciu rozdziałów, które koncentrują się na trzech obszarach zagadnień, oraz aneksu ułatwiającego Czytelnikowi zrozumienie tychże zagadnień.

Pierwszy obszar zagadnień to szeroko rozumiane ryzyko bankowe, które ujęto w rozdziałach od 1 do 4. Zarządzanie ryzykiem bankowym wymaga przede wszystkim jego identyfikacji, co jest o tyle utrudnione, że w literaturze bankowej występuje wiele, coraz bardziej rozbudowanych jego klasyfikacji. Małgorzata Iwanicz-Drozdowska przyjęła klasyfikację wypracowaną w związku z regulacjami nadzorczymi (Bazylea 2 i Bazylea 3), czyli podział na ryzyko kredytowe, ryzyko rynkowe, ryzyko operacyjne i ryzyko struktury bilansu. Klasyfikacji tej podporządkowano strukturę pracy. Wszystkie wymienione rodzaje ryzyka podlegają pomiarowi (lub szacowaniu), co wymaga odpowiednich miar ryzyka, które w rozdziale 1 przedstawiono w podziale na wartość zagrożoną (VaR), alternatywne miary ryzyka i metody szacowania ryzyka. Zarządzanie bankiem, czyli zarządzanie ryzykiem bankowym, to przede wszystkim sprawa regulacji nadzorczych. Kluczowe znaczenie mają oczywiście międzynarodowe regulacje nadzorcze, które w Polsce zostały ujęte w ustawie Prawo bankowe i uchwałach Komisji Nadzoru Finansowego. W rozdziale 2 przedstawiono dwie podstawowe regulacje, czyli bazę kapitałową (tier I, tier II, tier III) oraz jej ewolucję, jako elementu formuły wyliczania współczynnika wypłacalności - pierwszej międzynarodowej miary w systemie bankowym. Następnie zinterpretowano proponowane w Bazylei 3 nowe regulacje, czyli współczynnik dźwigni, współczynniki płynności (współczynnik płynności bieżącej LCR i współczynnik płynności strukturalnej NSFR) i bufor kapitałowe (bufor cykliczny i bufor antycykliczny).

Ustawa Prawo Bankowe nie tylko zdefiniowała system zarządzania ryzykiem i jego zadania, ale również określiła jego elementy, w tym posiadanie przez bank struktury organizacyjnej dostosowanej do wielkości i profilu ponoszonego przez bank ryzyka³. Wybrane aspekty organizacji zarządzania ryzykiem, ze szczególnym uwzględnieniem roli najczęściej występujących w banku komitetów (komitet kredytowy, komitet zarządzania aktywami i pasywami, komitet inwestycyjny, komitet ryzyka operacyjnego) oraz odpowiedzialności organów banku, czyli zarządu (jako organu wykonawczego) i rady nadzorczej (jako organu kontrolnego), zostały przedstawione w rozdziale 3. Rozdział 3 zamyka wyjaśnienie znaczenia poszczególnych źródeł danych dla zarządzania ryzykiem w podziale na wewnętrzne i zewnętrzne zasoby informacyjne. Rozważania te Waldemar Rogowski i Mateusz Górniewicz rozwinęli w rozdziale 4, którego przedmiotem są zewnętrzne zasoby informacyjne,

² Art. 9a Ustawy Prawo Bankowe.

³ Art. 9b Ustawy Prawo bankowe

czyli rynek informacji kredytowej i gospodarczej oraz jego rola w zarządzaniu ryzykiem kredytowym (bazy danych Związku Banku Polskich, raporty Biura Informacji Kredytowej, raporty Biura Informacji Gospodarczej) i w zarządzaniu ryzykiem operacyjnym (bazy konsorcjalne, takie jak bazy ORX i ZORO oraz bazy komercyjne, jak SAS OpRisk Global Data i Algo FIRST).

Kolejne rozdziały książki od 5 do 8 koncentrują się na wybranych rodzajach ryzyka bankowego, które zostały określone jako najważniejsze w kontekście regulacji nadzorczych. Przyjęto jednolite podejście do charakterystyki każdego z rodzajów ryzyka bankowego, czyli identyfikacja, pomiar, polityka zarządzania, co ułatwia Czytelnikowi poznanie specyfiki omawianych rodzajów ryzyka bankowego.

Największym i najbardziej charakterystycznym rodzajem ryzyka bankowego zawsze było i pozostaje ryzyko kredytowe, w odniesieniu do którego regulacje nadzorcze pojawiły się już w 1988 r. (współczynnik wypłacalności, nazywany wtedy również miarą ryzyka kredytowego). Ryzyko kredytowe doczekało się wielu definicji i wielu klasyfikacji (zarówno rodzajów ryzyka kredytowego, jak i czynników, które go wywołują). Najlepiej specyfikę ryzyka kredytowego oddają dwa podziały: na indywidualne ryzyko kredytowe i ryzyko kredytowe łączne, czyli ryzyko portfela kredytowego oraz na ryzyko kredytowe klienta indywidualnego i ryzyko kredytowe klienta instytucjonalnego. Podziały te determinują wybór metod pomiaru i ograniczania ryzyka kredytowego. O ile w odniesieniu do klienta indywidualnego głównymi metodami, instrumentami i przedsięwzięciami ograniczania ryzyka kredytowego są: ocena zdolności kredytowej, przyjęte zabezpieczenia, monitoring kredytowy, credit scoring, Rekomendacja T w odniesieniu do klienta instytucjonalnego jest to również ocena zdolności kredytowej, ale jej podstawową metodą jest analiza wskaźnikowa, a ponadto bank może korzystać zarówno z ocen agencji ratingowych, jak i własnych wewnętrznych ratingów nadawanych klientowi instytucjonalnemu. Anna Matuszczyk najwięcej uwagi poświęciła omówieniu metod pomiaru i modelowania ryzyka kredytowego, które ujęto w trzy grupy: modele credit scoringu, wewnętrzne ratingi (wykorzystywane do pomiaru adekwatności kapitałowej) oraz modele stosowane do szacowania i oceny ryzyka portfela kredytowego (w podziale na modele zobowiązania niewypłacalności i modele pomiaru według rynku). Rozważania dotyczące zarządzania ryzykiem kredytowym zamyka polityka kredytowa obejmująca cele, zasady i procedury kredytowe, której szczegółowa interpretacja wynika z przyjętej przez bank strategii wobec ryzyka kredytowego (konserwatywna, kontrolowanego wzrostu ryzyka lub ofensywna).

Rozdział 6 to wybrane aspekty zarządzania ryzykiem struktury bilansu, które obejmuje ryzyko płynności i ryzyko stopy procentowej w księdze bankowej. Agnieszka K. Nowak przyjęła szeroką definicję płynności, co wskazuje na specyfikę ryzyka płynności i rozszerza przyczyny (zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne) jego występowania. Podstawowe metody pomiaru ryzyka płynności, do których zalicza się lukę płynności, analizę aktywów płynnych, analizę depozytów, ocenę

dywersyfikacji źródeł finansowania i wskaźnikową analizę płynności, można uznać za powszechnie znane. Na uwagę zasługuje dość szczegółowe omówienie propozycji Komitetu Bazylejskiego odnoszących się do ujednoczenia zasad badania stabilności bazy depozytowej oraz dywersyfikacji źródeł finansowania. Agnieszka K. Nowak zwraca uwagę na przydatność modelu płynności narażonej na ryzyko (LaR), a w ramach polityki zarządzania ryzykiem płynności akcentuje przede wszystkim sekurytyzację należności kredytowych, scenariusze płynności, testy warunków skrajnych, awaryjne plany płynności.

W przypadku ryzyka stopy procentowej Czytelnik zapoznaje się z definicją ryzyka stopy procentowej, wypracowanej przez Bazylejski Komitet Nadzoru Bankowego, i komponentami ryzyka stopy procentowej, czyli ryzyko niedopasowania terminów przeszacowania, ryzyko bazowe, ryzyko krzywej dochodowości i ryzyko opcji klienta. Metody pomiaru ryzyka stopy procentowej w księdze bankowej Agnieszka K. Nowak przedstawiła w podziale na metody szacujące wpływ zmiany stóp procentowych na wynik finansowy banku oraz na wartość ekonomiczną kapitału własnego. To właśnie utrzymanie zmienności wyniku odsetkowego oraz wartości ekonomicznej kapitału własnego w granicach bezpiecznych dla funkcjonowania banku i zgodnych z przyjętym przez bank apetytem na ryzyko są istotą polityki zarządzania ryzykiem stopy procentowej w księdze bankowej.

Kolejnym rodzajem ryzyka bankowego jest ryzyko rynkowe, które jest „najbardziej pojemnym” rodzajem ryzyka bankowego ze względu na swoją definicję, czyli możliwości wystąpienia niekorzystnych zmian wyceny instrumentów ze względu na zmianę parametrów rynkowych, którymi są kursy walutowe, stopy procentowe, ceny akcji i wartości indeksów rynkowych. Punktem wyjścia w identyfikacji ryzyka rynkowego i jego przyczyn jest zależność pomiędzy strukturą pozycji w poszczególnych instrumentach a strukturą ekspozycji na czynniki ryzyka, co Tomasz Chmielewski wykazał w rozdziale 7. Najbardziej znaną miarą ryzyka rynkowego pozostaje metoda VaR, która została omówiona w rozdziale 1. Tomasz Chmielewski zaprezentował takie metody pomiaru ryzyka rynkowego, jak metody szacowania ryzyka rynkowego (w tym: metody analityczne, metody symulacji historycznej oraz metoda symulacji Monte Carlo), testowanie wsteczne modeli oraz agregację i dekompozycję ryzyka rynkowego. W kontekście aktualnie obowiązujących regulacji wyliczania wymogów kapitałowych z tytułu ryzyka rynkowego Tomasz Chmielewski przedstawił nowe wymogi Bazylei 3.

Ostatnim rodzajem ryzyka bankowego jest ryzyko operacyjne, które stanowi przedmiot rozważań w rozdziale 8. Identyfikacja ryzyka operacyjnego to przede wszystkim definicja i kategorie ryzyka operacyjnego, typy linii biznesowych oraz dane wewnętrzne (przyporządkowane do linii biznesowych) i zewnętrzne, czyli informacje o stratach z obszaru ryzyka operacyjnego, które wystąpiły w innych instytucjach i są wykazywane w bazach danych: konsorcjalnych, komercyjnych i publicznie dostępnych. Metody analizy ryzyka operacyjnego Katarzyna Urban-

kowska-Bąk przedstawiła w podziale na metody jakościowe (kluczowe wskaźniki ryzyka, samoocena ryzyka, scenariusze i mapa ryzyka) i metody ilościowe (stosowane do wyliczania wymogu kapitałowego z tytułu ryzyka operacyjnego). W polityce zarządzania ryzykiem operacyjnym akcentuje się przede wszystkim monitorowanie (zarówno systemowe, jak i bieżące), raportowanie wewnętrzne, zadania komitetu ryzyka operacyjnego, ale jako elementy kompleksowego podejścia do zarządzania ryzykiem operacyjnym.

Trzeci obszar analizowanych zagadnień to rozdział 9, w którym Iwona Schab zaprezentowała zintegrowaną ocenę ryzyka i efektywności banku. Punktem wyjścia do wyjaśnienia tych zagadnień stał się oczywiście kapitał ekonomiczny – jego definicja i znaczenie dla zarządzania różnymi rodzajami ryzyka bankowego. Kapitał ekonomiczny jest więc analizowany zarówno z tytułu pojedynczych rodzajów ryzyka, czyli jako cząstkowa miara ryzyka banku, jak i jako agregacja ryzyk cząstkowych, czyli z potrzeby zarządzania całościowym ryzykiem banku. Agregacja kapitału ekonomicznego to głównie identyfikacja wszystkich istotnych rodzajów ryzyka, na jakie narażony jest bank w swojej działalności (np. ryzyko biznesowe, ryzyko modeli, ryzyko strategiczne) oraz związane z tymi rodzajami ryzyka trudności ich pomiaru. Ocena wyników działalności banku jest wielopłaszczyznowa, począwszy od wykorzystania klasycznych wskaźników efektywności (czyli wskaźników ROA i ROE), poprzez wskaźniki rentowności skorygowanej o ryzyko (wskaźniki RORAC, RAROC, RARORAC), aż po ekonomiczną wartość dodaną (EVA), jako kategorię zysku ekonomicznego z uwzględnieniem kosztów utraconych możliwości inwestycyjnych. Zarówno ocena kapitału ekonomicznego, jak i ocena działalności banku wymaga rozróżnienia takich pojęć, jak alokacja kapitału i inwestowanie kapitału, co zostało wyeksponowane w rozdziale 9, który zamyka omówienie testów warunków skrajnych jako narzędzia kompleksowego zarządzania ryzykiem.

Książka zawiera ponadto aneks, w którym Tomasz Chmielewski zaprezentował wybrane metody wyceny instrumentów pochodnych (np. dyskontowanie przepływów pieniężnych, wycena obligacji, krzywa dochodowości, stopy terminowe, instrumenty pochodne na stopę procentową, transakcje futures i forward), które ułatwiają studiowanie zagadnień zawartych w poszczególnych rozdziałach.

Publikacja, pomimo skomplikowanych zagadnień zarządzania ryzykiem bankowym, została napisana w sposób zrozumiały dla szerokiego kręgu odbiorców, zarówno studentów, słuchaczy studiów podyplomowych, jak i praktyków bankowych. Prezentowane treści przedstawiono w formie graficznej i tabelarycznej, ale przede wszystkim poparto licznymi przykładami praktycznymi, co bardzo ułatwia ich odbiór. Książka stanowi usystematyzowane, kompleksowe, niezwykle aktualne podejście do zagadnień zarządzania ryzykiem bankowym.